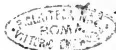
DISSERTATIO JURIDICA
DE
COELIBATU POENÆ NOMINE IMPOSITO,

QUAM

Favente Divina Gratia

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,

DN. FRIDERICO WILHELMO,

REGNI BORUSSIÆ, ELECTORATUS BRANDENBURGICI ET PROVINCIARUM HEREDE, &c. &c.

IN ILLUSTRI ACADEMIA FRIDERICIANA,

PRÆSIDE

JAC. FRIDERICO LUDOVICI,

J. U. D. & Profess. Publ. Extr.

Placido Eruditorum Examini submittit

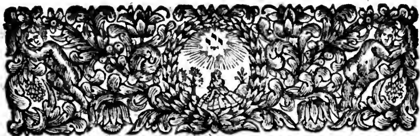
SIMON PETRUS Basser/

Colbergâ Pomeranus.

Ad diem XXIIX. Novembr. MDCC III. H. L. Q. C.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,

Typis CHRISTOPH. ANDREÆ ZEITLERI, Acad. Typogr. 1703.

B. C. D.

DISSERTATIO JURIDICA
De
COELIBATU POENÆ NOMINE IMPOSITO.

CONTENTA TOTIUS DISSERTATIONIS.

Differentia contractus matrimonialis à contractibus reliquis in eo præcipuè consistit, quod regulariter indissolubilis sit ille §. I. Idem juxta mores nostros de solis sponsalibus affirmandum, non autem juxta jus divinum, quod ostenditur & ad dubia respondetur §. II. Sunt nihilominus tamen certi casus, quibus & matrimonium juxta divinum & sponsalia juxta humanum jus iterum dissolvi possunt, §. III. Parti nocenti eô casu certæ pœnæ dictari solent, inter quas pœna cœlibatus etiam deprehenditur §. IV. Origo hujus pœnæ ex jure canonico & textus eò pertinentes §. V. & VI. Objectio: pœnam hanc in praxi adhuc receptam esse & sic de ejus justitia frustra disputari; quæ refellitur, §. VII. Formatur status controversiæ, & hunc in adducto quodam casu non ritè observasse Cypræum, ostenditur §. VIII. Pœna cœlibatus iniquitate laborat §. IX. Ratio hujus assertionis ex principiis moralibus & materia de imputatione morali desumta, §. X. XI. & XII. Illustratur illa ex jure Romano §. XIII. Respondetur ad ea, quæ ex hoc ipso jure Romano in contrarium moveri poterant §. XIV. Promissio Uxoris defuncto marito facta, quod ad secundas nuptias transire

 nolit,

nolit, irrita est & invalida §. XV. Pœna cœlibatus ex eodem fundamento impugnari potest §. XVI. Quod præcipuè exinde demonstratur, quia necessariam utplurimum peccandi occasionem condemnato suppeditat §. XVII. Illustratur thesis adhuc ulterius ex iis, quæ à Theologis aliàs contra vota monastica & in specie contra Votum castitatis adferri solent §. XVIII. Transitus ad refutationem eorum, quæ pro defendenda juris Canonici dispositione communiter adferri solent. Verba Mevii & Lutheri §. XX. Responsio §. XXI. Rationes Carpzovii cum responsionibus succinctis §. XXII. XXIII. XXIV. XXV. & XXVI. Rationes Canonistarum ex 1. Corinth. 7. v. 7. nec non Matth. 19. v. 9. §. XXVII. & XXVIII. De quæstione: utrum dispositio juris Canonici in praxi obtineat? §. XXIX. Formula pronunciandi ex Cypræo §. XXX. In judiciis Ecclesiasticis Protestantium pœna cœlibatus cum certa limitatione saltem imponitur §. XXXI. Quam tamen limitationem totam regulam evertere ostenditur §. XXXII. Conceduntur in praxi etiam nocenti novæ nuptiæ, ita tamen ut illa regulariter ex provincia excedat §. XXXIII. & XXXIV. Remittitur relegatio, modò pars nocens certam mulctam persolvat §. XXXV. Præsertim si nonnullæ circumstantiæ condemnatum quodammodo excusantes concurrant §. XXXVI. Conclusio totius dissertationis §. XXXVII.

§. I.

Ontractum matrimonii à reliquis contractibus, qui pro objecto rem in commercio existentem habent, in plurimis recedere, nemo, ut persuasi sumus, inficias ire poterit. Unum nobis pro ratione instituti tetigisse sufficiat, quod quamvis aliàs à conventionibus ritè initis utriusque partis dissensu iterum recedere liceat, §. *fin. J. quib. mod. toll. oblig.* Deus tamen ter O. M. eos, qui præcedente legitimo consensu

sensu in unitatem carnis semel transierunt, ab illa iterum recedere in S. Scriptura expresse prohibuerit, *Matth. 19. v. 6. & 9.* Unde Imperator *in §. 1. J. de patr. potest.* nuptias recte describit, quod sint viri & mulieris conjunctio, *individuam vitæ* consuetudinem continens.

§. III.

Quin Sponsalibus de præsenti idem prædicatum *indissolubilitatis* (mutuo licet dissensu accedente) tribui possit, itidem extra dubium est, si ad Leges humanas moresque nostros respicias. Ast verò de jure divino contrarium verius esse videtur. Quamvis enim DD. communiter & inter eos in specie Carpzovius *in. Jurispr. Eccles. l. b. 2. Def. 182. n. 8. Def. 172. & passim alibi* prohibitionem mutui dissensus etiam hac parte ex dicto Salvatoris: *Quos Deus conjunxit, homo ne separet*, deducere nitatur; contextus tamen *Matth. 19.* & verba in *vers. 5. & 6.* immediatè antecedentia: *& erunt duo in carne una. Itaq. jam non sunt duo, sed una caro; quod ergo Deus conjunxit* &c. apertè ostendunt, Salvatorem non de matrimonio inchoato, id est, de sponsalibus, sed de plene consummato per copulam carnalem locutum esse. Ex quo in contrarium firmiter inferimus, quod sponsalia & matrimonia, quatenus Leges divinæ in specie de iis nihil peculiare disponunt, ex natura reliquarum conventionum, in quibus mutuus dissensus permittitur, dijudicari debeant, & quod exceptio quoad matrimonium consummatum dictam regulam de mutuo dissensu firmet in casibus non exceptis, id est, pro ratione præsentis controversiæ in sponsalibus, purè etiam & de præsenti celebratis. Non obstat, quod tamen in sponsalibus (utinam semper verè fieret!) nomen divinum invocetur; nam & talis invocatio in contractibus fit. Licet verò deinde à contractibus recedatur, non tamen

propterea nomen divinum ludibrio habetur, modò ab initio seria contrahendi intentio adfuerit, hæc enim si abest, tunc demum in vanum sumitur nomen divinum.

§. III.

Interim, quamvis juxta adducta nec ab ipso matrimonio propter divinas, nec à sponsalibus propter humanas Leges privatâ autoritate & utriusque contrahentium consensu resilire liceat; dantur tamen nihilominus casus, quibus hoc ipsum autoritate Magistratus accedente & invitâ etiam altera parte permittitur. De numero illorum casuum & annon præter eos, qui hodie recepti, alii adhuc à Principibus Evangelicis admitti possint, in præsenti non disputabimus, (videri potest de hac re Joh. Strauchius *instit. jur. publ. lib. 1. tit. 35. §. 3.*) sed supponimus, quod divortium propriè sic dictum in Consistoriis nostris ob duas solummodo causas, adulterium scilicet & malitiosam desertionem: repudium autem toties demùm permittatur, quoties animi desponsatorum, vel utriusque, vel alterutrius saltem, ita ab invicem sunt alienati, ut nullis suasionibus aliisque prudentibus remediis conciliari iterum possint, v. Mevius *P. 6. Dec. 225. 226.*

§. IV.

Ex hisce suppositis porrò facilè consequitur, omnem illum, qui facto suo illicito divortio aut repudio causam præbet, pœna condigna adficiendum esse. De pœnis criminalibus corporis afflictivis & pecuniariis, nunc quidem non erimus solliciti, cùm limites instituti nostri illæ transgrediantur, ex qua eadem ratione quoque de remediis, quæ privatam partis læsæ satisfactionem respiciunt, non disquiremus; illud unicum ergò nobis in præsenti objectum differendi erit, ut nempe de hypothesi Scriptorum juris ecclesiastici dispiciamus, quando statuunt, *parti nocenti;*

centi, quæ vel sponsam, vel uxorem deserit, vel adulterium committit, supplicii loco & per modum gravioris pœnæ injungendum esse, ut vitam cœlibem agat & aliam sibi conditionem iterum non quærat, vid. Carpzov. *d. l. 2. def. 136. num. 5. & Def. 191. n. 1. seqq. it. lib 3. Defin. 71. n. 9. 10. 11.*

§. V.

Origo hujus pœnæ cœlibatus, ut multa alia in jure nostro Ecclesiastico, ex juris Canonici placitis derivanda est. Textus huc præ aliis faciens est in *cap. 12. X. de Præsumt.* ubi Papa Alexander III. *Literis*, inquit, *fraternitatis tuæ receptis nobis innotuit, quod cum P. ab A. muliere, quam in uxorem acceperat, peteret separari, accusatores matrimonii produxerunt testes firmiter asserentes, quod postquam mulier cum prædicto viro contraxerat matrimonium, consanguineum Viri ejusdem solum cum sola, nudum cum nuda in eodem lecto jacentem, eâ (ut credebant) intentione, ut eam cognosceret carnaliter, viderunt, multis locis secretis & latebris ad hoc commodis & horis electis: Consul. tuæ taliter respondemus, quod ex hujusmodi violenta & certa suspicione fornicationis potest sententia divortii promulgari: ita quidem, ut vir licentiam habeat, mortua illa ducendi aliam,* muliere sine spe conjugii remanente.

§. VI.

Huic textui ex decretalibus duo alii ex Decreto desumti adhuc superaddi possunt. Primus est in *c. 23. caus. 37. qu. 7. Concubuisti cum sorore Uxoris tuæ? si fecisti, neutram habeas: & si illa, quæ Uxor tua fuerit, conscia sceleris non fuit, si se continere non vult; nubat in Domino, cui velit.* Tu autem & adultera sine spe conjugii permaneatis & quamdiu vixeritis, juxta præceptum Sacerdotis pœnitentiam agite. Alter habetur in *c. sequ. 24. d. caus. 37. qu. 7. Si quis cum noverca sua dormierit*, neuter ad conjugium potest

perve-

pervenire, *sed vir ejus potest, si vult, aliam accipere, si se continere non potest. Similiter si quis cum filiastra sua, vel cum sorore uxoris suæ dormierit, observandum est.*

§. VII.

Habes textus ex jure Canonico, quos in præsenti nobis examinandos sumsimus. Ubi quidem ab initio objici posset, dispositionem in illis textibus contentam juxta testimonium plerorumque scriptorum apud Evangelicos etiam in foro adhucdum observari, unde opera huic nostro examini impensa frustranea nonnullis videri poterat; interim tamen cum nos pro ratione hujus nostri instituti Judicis officio non fungamur, quippe ad quem solum pertinet vulgatum illud: non esse de Legibus, sed secundum eas judicandum, è contrario autem in cathedra de qualitate Legum quoque disputare non sit prohibitum; hinc vitio nobis nemo vertere poterit, quod cogitationes occasione adlatorum textuum nobis subnatas cum benevolo Lectore pro libertate Academica communicare non dubitaverimus. Quid? quod & infra simus demonstraturi, dispositionem juris Canonici reverà nullum usum in praxi habere, si res penitus inspiciatur.

§. VIII.

Cum verô non solum adducti juris Canonici textus, sed & DD. in universum omnes semper ad casum repudii atque divortii respiciant & prætereà inter partem nocentem & innocentem distinguant, priori saltem pœnam cœlibatus injungentes, hinc nescio, quid in mentem venerit Paulo Cypræo, ut *in tr. de connub. jur. cap. 10. §. 22.* hunc casum tanquam dubium proponeret: *Utrum virgo compressa & à Viro, qui juramento se purgavit, quod fidem non dederit, relicta, innupta sedere, an verò aliam conditionem sibi quærere debeat?* Aut enim masculus ille, de quo quæritur,

reverà

revera fidem non dedit fœminæ, quod eam in matrimonium ducere velit, & sic non adest casus repudii; aut verò spem matrimonii fecit & sic pejeravit, de quo casu solum loquitur Cypræus, & tunc rectè dicit, quod perjurus ille non aliter ac adulter, desertor, vel etiam mortuus censendus sit, cui mulier quoque amplius obstricta non est, ideoque, ut verba Cypræi mea faciam, sese ab eo rectè segregare potest eumque Dei judicio & vindictæ committere cum hac exprobratione:

Si tu oblitus es, at Deus meminerit, meminerit fides,
Quæ te ut pœniteat postmodo facti faciet tui.

Sed nihil dubii hic subest, cum fœmina hac ratione pro parte innocente haberi debeat.

§. IX.

Maneamus ergò in terminis sub initium §. *praced.* indigitatis, supponentes, cœlibatum pœnæ nomine illis saltem imponi, qui factis suis illicitis repudio vel divortio causam præbent. Quæritur autem: an juxta genuina juris principia hoc fieri queat? Equidem Celeberrimus JCtus, David Meyius *P.6. Dec.359. n.7.* jam confessus est, *valde duram* esse hanc pœnam & talem, *quæ grave jugum infert*, unde porrò subjungit: *cautum debere esse Judicem, ut non temerè, nec promiscuè pœnam addat interdicti, quia non tam facilè illa aut servatur, aut remittitur, quàm irrogatur;* verum nobis adhuc ulterius procedendum & hoc asserendum esse videtur, quod nempe dispositio juris Canonici talem pœnam dictitans, aperta iniquitate laboret.

§. X.

Hanc nostram assertionem ut demonstremus, ad materiam de imputatione morali recurrendum est. Quotiescunque enim Legislator aliquid alicui per modum pœnæ interdicit, toties actus interdictus ita comparatus sit

necessum est, ut delinquens facultate libera polleat, actum illum prohibitum vel expediendi, vel etiam omittendi. Quod si verò delinquens circa talem actum dicta libertate non gaudeat, tunc sua sponte etiam consequitur, Legislatorem rectè non facere, si illum per modum pœnæ & coercitionis interdicat. Duæ scilicet præcipuè Legum dicuntur esse virtutes, præcipere & vetare, (permissio juris huc non pertinet;) quæ quamvis quoad affirmationem & negationem sibi è diametro opponantur, in eo tamen, ni fallor, conveniunt, quod quemadmodum præcipi nequeunt, quæ extra nostram potestatem posita: ita quoque prohiberi nullô modô possint, quorum intuitu quò fiant, aut non fiant, facultas disponendi arbitrio nostro relicta non est.

§. XI.

Propius ad rem veniamus. Est principium sanæ rationis ipsi etiam divinæ revelationi non repugnans, *imputari non posse homini actiones & effectus facultatum vegetabilium, quæ in ipsius corpore deprehenduntur, prout ista per nativitatem, aut ex causis ab ipso non dependentibus existunt*, de quo fusius agit Pufendorff. *de J. N. & G. l. 1. cap. 5.* §. 7. Hæc enim si imputarentur, impossibile quid in classem imputationis referretur, quod tamen absurdum foret. Sic cui natura corpus vegetum, robustum, procerum dedit, ipsi eô nomine nihil imputari, aut quò minus tale habeat, injungi potest. Unde si in aliqua lege, ut & conventione aut testamento, tale quid occurrat, id pro non adjecto haberi debet, aut commodior, (si modo fieri potest,) ejus invenienda interpretatio, vid. Pufendorff. *cit. loc.* §. 8.

§. XII.

Facultas autem & inclinatio ad generandum, nisi me omnia fallunt, ad actiones & effectus facultatum vegetabilium referenda erit. Unde, quamvis Legislator hanc facul-

facultatem generandi ita circumscribere possit, ne vago modo & ad exemplum bestiarum in actum deducatur, quod ipse Deus, Legislator sanctissimus, in verbo suo fecit; homo tamen leges condens tam absoluta potestate non pollet, ut dictam facultatem in totum & ex omni parte tollere plane & interdicere possit. A restrictione enim, quæ hic juris ipsius divini est, ad omnimodam prohibitionem, quam canones ab hominibꝰ profecti intendunt, non valet consequentia.

§. XIII.

Leges Romanæ, quas in Germania recepimus, nostram confirmant sententiam & ea, quæ paulò ante ex Pufendorffio adduximus. Ita enim Julianus in *l. 22. ff. de cond. & demonstr. Quoties*, inquit, *sub conditione mulieri legatur*, si non nupserit, *& ejusdem fideicommissum sit*, *ut Titio restituat*, *si nubat: commodè statuitur*, *& si nupserit*, *legatum eam petere posse*, *& non esse cogendam*, *fideicommissum præstare*. Ita Terentius Clemens *in l. 62. §. 2. d. t.* respondet: *Cum vir uxori*, si à liberis ne nupserit, *in annos singulos aliquid legavit*, *quid juris sit*? *Julianus respondit*, *posse mulierem nubere & legatum capere*. Adde *l. 63. §. 1. & l. 72. §. 5. d. t.* Struv. *S. I. C. Ex. 35. th. 97.*

§. XIV.

Non obstat, quod tamen Imp. Justinianus *in Nov. 22. c. 43 & 44.* dispofuerit, quod vidua contra Legem viduitatis ipsi à Marito in testamento datam ad secunda vota transiens, emolumentum sub hac lege ipsi relictum amittat; distinguendum enim est, an quis viduitatem simpliciter injungat, an verò lucrum aliquod ob viduitatem non servatam auferat. Posterius tolerari potest, quia ad impossibile non adstringit, secus in priori. Eadem ratione dispositio *l. 62. §. 2. in f. ff. de cond. & demonstr.* excusari

 potest.

pôteſt, ubi ita: *Quod ſi ita ſcriptum eſſet*, ſi à liberis impuberibus ne nupſerit, *legem* [puto Juliam & Pappiam, ut indicat inſcriptio legis, v. Gothofr. *ad l.64. d. t.*] *locum non habere, quia magis cura liberorum, quàm viduitas injungeretur*; hic enim cœlibatus ad tempus ſaltem, quô liberi pubertatem adepti fuerint, idque iterum non ſimpliciter, ſed ſolummodò ſub comminatione amisſionis lucri injunctus erat, at canones ſimpliciter & in perpetuum cœlibatum pœnæ nomine dictitant.

§. XV.

Hæc de materia *teſtamentorum*. Sed quid ſi Uxor marito *per modum pacti* promiſiſſet, quod ad ſecunda vota tranſire nolit? placet reſponſionem verbis Carpzovii, contra quem deinde diſputabimus, exprimere, qui *Jurisprud. Eccleſ. l. 2. Def. 172.* ita de hac re loquitur: *Tanta quorundam eſt inſania, ut quam poteſtatem habènt de bonis & facultatibus ſuis licitè diſponendi, conjugique ac liberis imperandi, eam poſt obitum etiam illicitè exercere præſumant, parùm curantes, quid pium ſit & honeſtum, quidque voluntati divinæ ac ſummo rerum & naturæ moderatori placeat & conveniat. Ex quorum ſunt catalogo, qui conjugibus nuptiis ſecundis interdicunt, aut blanditiis ac perſuaſionibus promisſionem de vitandis nuptiis ſecundis extorquere laborant.* Et deinde per *integr. defin.* tale pactum contra bonos mores & honeſtatem, nec non contra legem divinam [quæ nullam legem cœlibatus dederit, *ib. n. 13.*] impingere, imo cum periculo animæ & corporis conjunctum eſſe fuſè oſtendit.

§. XVI.

At, inquis, maxima eſt differentia inter hosce caſus, quando nempe cœlibatus *in teſtamento* vel *per pactum à privatis*, & quando è contrario *per modum pœnæ à Canonibus* imponitur, in priori ſcilicet caſu nullum delictum adeſt tan-

tanquam causa impositionis, benè tamen in posteriori, & sic ab illo ad hunc validè inferri nequit. Concedo illam differentiam quam lubentissimè. Sed conveniunt tamen etiam duo illi casus in eo, quod caput rei est & ad scopum nostrum principaliter spectat. Quemadmodum enim testamentum & pactum mihi cum effectu aliquid imponere non potest, quod arbitrio meo subjectum non est: ita quoque prohibitio legis, quæ mihi tale quid aufert per modum pœnæ, quod tamen, ut omittatur, in mea potestate non deprehenditur, aperta iniquitate laborare videtur. Talis autem est prohibitio juris Canonici.

§. XVII.

Accedit, quod dicta prohibitio necessariam utplurimum peccandi occasionem suppeditet condemnato. Quamvis enim dentur homines, qui propter temperamenti qualitatem ad actus venereos minus inclinant, rariores tamen hi, ni fallor, erunt & plurimi ustionibus frequentioribus exagitantur. Quomodo autem exstinguere poterit ejusmodi ustiones ille, cui cœlibatus per modum pœnæ injunctus? an per legitimum matrimonium? sed hoc ipsi est interdictum. Sine dubio ergò de mediis illicitis clanculum sollicitus erit, v. omninò Carpzov. *l. prox. cit. n. 15. & 17.* ubi sententiam Consistorii supremi Dresdensis subjicit, verb. Dieweil aber diese ihrem Manne beschehene Zusage eine Witbe zu bleiben/ nicht allein unbedachtsam/ weil ausser der Ehe mit unverletztem Gewissen zu leben in ihrer Macht nicht stehet/ als welches vor eine sonderbahre Gabe Gottes zu halten &c. Non video itaque, quâ ratione illa matrimonii prohibitio ad species medicinæ moralis (ita enim salutantur pœnæ) referri possit. Scio quidem, quod nonnullorum Moralistarum est effatum, in omnibus pœnis emendationem delinquentis non intendi,

aut obtineri posse; sed ad minimum tamen, puto, pœna ita comparata esse debebit, ne ad nova delicta viam pandat & sic delinquentem adhuc magis in sensu morali necessariò corrumpat.

§. XVIII.

Disputant aliàs, uti notum est, Theologi Protestantes quàm acerrimè contra vota monastica Pontificiis usitata & in specie contra votum *castitatis. Talia vota*, inquit Frider. Balduinus *de cas. consc. lib. 2. c. 8. cas. 7. facienda non sunt, quæ ordinem Dei convellunt, vel corpus aut animam lædunt, vel occasionem peccandi præbent*, v. Chemnit. *in exam. Concil. Trident. tit. de Cœlibatu Sacerdot. cap. 9.* Gerhard. *in loc. de conjug. c. 10. sect. 1.* aliique plures apud Brunnem. *Jur. Eccles. l. 2. c. 7. ibiq. in addit. illustr. Strykii.* Non dubito autem, quin ea omnia majori adhuc jure prohibitioni canonum de non ineundis nuptiis per modum pœnæ factæ opponi possint. Rectè fecisset Papa, si scortationem aliosque fœdos concubitus interdixisset ei, qui causam divortio præbuit, sed non recte fecit, quando ipsum matrimonium interdixit. Apostolus pronunciat *1. Corinth. 7. v. 9.* melius esse nubere, quam uri: Canones contra: melius esse uri, quàm nubere, afferunt, ut saltem pœnæ ab iis excogitatæ satisfiat.

§. XIX.

Demonstravimus hactenus, ut speramus, ex genuinis fundamentis, quod prohibitio matrimonii per modum pœnæ facta iniquitate laboret. De rationibus ergo, quæ pro defensione illius prætensæ pœnæ adduci possint, jam sollicitos esse nos oportebit, & quidem illas potissimum examinabimus, quæ à nonnullis Scriptoribus Protestantibus hac parte adducuntur, quod enim Pontificios attinet, mirandum adeò non est, eos illiusmodi cœlibatum à delinquentibus exegisse,

gisse, quia illi in reliquis etiam satisfactionibus, imò in ipso cultu divino animum sæpè non respiciunt, sed in opere operato externo nudè & unicè acquiescunt.

§. XX.

Mevius, JCtus celebratissimus, quamvis pœnam cœlibatus admodum odiosis exornaverit encomiis, prout suprà §. *IX.* ejus verba retulimus, nihilominus *d. P. 6. Dec. 359. num. 1.* hisce formalibus utitur: *In judiciis Ecclesiasticis moris esse, cum dissolvuntur sponsalia, interdici inposterum nuptias.* Addit in notis: *sequi Ecclesias Evangelicæ Religioni addictas in eo sententiam Lutheri, qui ad coercendam repudiorum temeritatem hoc interdictum (nuptiarum scilicet) pium, utile, & necessarium statuit, uti ex ejus scriptis refert Cypræus de sponsal. c. 12. §. 6. num. 3.* Ad Cypræum quoque provocat Carpzov. *Jurispr. Eccles. l. 2. def. 136. num. 6.* ipse autem Cypræus hæc verba Lutheri (absque allegatione tamen loci Scriptorum Lutheri) refert: Welche nach öffentlichem Verlöbniß zu seinem Gemahl nicht will / soll ohne Ehe bleiben. Item: Wenn zwey miteinander verlobt seyn / und es bey derselben Verlöbniß bleibt / daß keins das ander sein lebenlang kan verlassen. Priora tamen verba huc propriè saltem pertinere videntur.

§. XXI.

Rationem hic nondum videre possumus, ergò etiam responsione opus non est, præsertim cum Mevius *d. l. n. 4. & 5* iterum fateatur, eoque ipso non obscurè confirmet, quæ hactenus adduximus, *jugum, quod quis ferre aptus non est, non esse imponendum, nec occasionem gravioribus malis dandam.* Item: *In hac specie præprimis, ubi conscientiæ imminent laquei, abstinendum ab onere insupportabili infligendo.* Unde adhuc remanet quæstio præjudicialis: an hoc *pium, utile & necessarium* sit, ut præcise cœlibatus per modum

pœnæ

pœnæ injungatur illi, qui repudio vel divortio causam injuste dedit.

§. XXII.

Prodeant ergò ipsæ rationes, quibus dispositionem juris Canonici defendere nituntur DD. Cypræus *loc. ant. cit.* hanc profert: *Altera*, inquit, *pœna hæc erit, ut aliam sibi conditionem quærere prohibeatur, qui sponsam vel conjugem volens deseruit: ideoque illa viva alteri conjungi nequeat. Nam cum semel fide data sponsus factus sit, alterius sponsus esse non potest. Ideoq; & vitam cœlibem agere cogetur, quod & ipsum satis supplicii est.* Medius terminus, ut vides, Cypræi hic est: *Qui semel fide data sponsus factus est, is alterius sponsus esse non potest.* Quid si ego subsumerem: atqui Cajus semel fide data sponsus primæ uxoris quondam factus est, ergò post mortem illius alterius fœminæ sponsus esse non potest? Si dicis: hoc *post mortem* fieri quidem posse, sed non vivente prima uxore; tunc ego regero, idem etiam *post divortium* fieri posse, quod vinculum conjugale non minus ac ipsa mors dirimit. Ceterum concedimus Cypræo, *satis esse supplicii, si quis vitam cœlibem agere cogitur;* sed utrum hoc supplicium regulis justi conveniat, de eo adhuc sub judice lis est.

§. XXIII.

Huic unico eique tam lubrico fundamento thesin suam superstruxit Cypræus. Veniat nunc illi in auxilium Carpzovius, tribus argumentis instructus. Ita autem incipit *in Jur. Eccles. lib. 3. def. 71. num. 6. Non immerito indignus judicatur novo conjugio, qui divinam ordinationem semel tam nefarie violavit, malitiose conjugem priorem deserendo. Aliter enim si diceremus verendum, ne criminibus per indulgentiam novarum nuptiarum incentivum præbeatur. Et absurdum foret, partem nocentem commodum sentire ex suo delicto.*

§. XXIV.

§. XXIV.

Prooemium hujus argumenti ejusdem tenoris esse videtur, ac si quis diceret: *Eum, qui semel contractum aliquem violavit, in posterum planè non esse admittendum, ut alium contractum celebret, quia non immeritò indignus judicatur novo contractu, qui divinum jussum de servandis contractibus semel tam nefarie violavit, malitiose à priori contractu recedendo.* Quis verò non rideret hanc lepidam illationem? Nemo etiam sanæ mentis homo vereri potest, ne criminibus per indulgentiam novarum nuptiarum incentivum præbeatur; sed hoc potius & juste quidem verendum est, ne criminibus per prohibitionem aliarum nuptiarum incentivum præbeatur, prout anteà deduximus. Puniatur delinquens pœna pecuniaria, carcere, aut alio modo, & nullum incentivum criminum juste verendum erit. Quod si verò delinquens spreta hac pœna præter culpam Judicis peccare pergat, iterum etiam pœna condigna adficiatur & Judex officio suo satisfecit. Sed, instat Carpzovius, ita pars nocens commodum sentit ex suo delicto, si aliæ nuptiæ ei conceduntur, quod tamen absurditatem involvit; verum enim verò cum desertor malitiosus, vel adulter, pœnam facto suo congruentem sustinere necessum habuerit, non video, qua ratione facultas transeundi ad alias nuptias pro commodo ex delicto profluente venditari possit. Vix enim aliquid pro commodo *ex facto profluente* habetur, quoties ipsum factum rigidis pœnis à Judice coercetur.

§. XXV.

Pergimus cum Carpzovio ad secundam rationem, quam *d. l. num. 7.* his verbis concepit: *ac quo jure in thorum conjugalem collocabitur, qui ob violationem conjugii exulare deberet, quo remisso, ulterior ei gratia haud facienda, ne duplex venia concedatur du⟨m⟩ q concurrant singularia circa unum*

subje-

subjectum, contra sanctionem juris, l. 1. C. de d. tis promiss. l. 19. ff. ex quib. caus. major. l. 8. § 3. ff. de legat. præst. Camill. Borell. *Cons. 64. n. 12.* Frid. Pruckmann *Vol. 1. Cons. 10. num. 60.* Didac. Covarruv. *l. 3. var. resol. c. 19. n. 1.* Vincent. Caroc. *de locat. tit. de SS. Eccles. n. 3.* Hic primò notandum, rationem adlatam non esse universalem, cum in omnibus provinciis & locis Germaniæ relegatio adulteris dictari non soleat, v. g. juxta jus Lubecense, quo in casu duplicati etiam adulterii prima vice pœna saltem pecuniaria, secunda autem impositio cippi dictatur, v. Mev. *ad jus Lubec. lib. 4. tit. 6. art. 2. & 3.* Deinde erroneè supponitur, ac si adultero vel desertori eo ipso, dum aliæ nuptiæ permittuntur, *gratia fiat*, quia nos supra probavimus, Legislatorem potestatem nubendi eidem auferre non posse, unde quod necessario juxta æquitatis rationem concedi *debet*, hoc pro gratia reputari nequit. Ex quo simul apparet, quod concessio aliarum nuptiarum non sit aliquid *singulare*, & quod proinde, quamvis in locis, ubi pœna relegationis alias obtinet, ea remittatur, simulque parti nocenti facultas alias nuptias celebrandi concedatur, duo tamen singularia circa unum subjectum non concurrant.

§. XXVI.

Pergit ulterius *num. 9. Cumq; facto divortio ex causa adulterii novas inire nuptias prohibitum sit parti nocenti*, (in quem finem textus juris canonici à nobis jam supra §. *V. & VI.* recensitos allegat,) *cur non idem obtineret in divortio ex causa malitiosa desertionis, quippe quæ adulterio æquiparatur*, Henning. Arnisæus *de jur. connub. c. 6. sect. 7.* Schneidewin *ad tit. J. de nupt. rubr. de Divortio.* Verum cum nos antea ostenderimus, pœnam cœlibatus generaliter & sic eo etiam casu, quando divortium ex causa adulterii factum, iniquitate laborare; hinc quemadmodum antecedens

dens in adlato argumento vacillat, ita quoq; consequens, quod ex illo deducitur, vacillet necessum est.

§. XXVII.

Hæc sunt levia illa dubia, quæ contra thesin à nobis defensam communiter adduci consueverunt, quæ si majoris ponderis fuissent, longiorem etiam refutationem postulassent. Audiamus adhuc duo alia, quæ à Canonistis vulgo adduci consueverunt, eum quidem in finem, ut exinde evincant, quod & pars innocens æque ac nocens ab ulterioribus nuptiis abstinere debeat, v. Bellarminus *de matrim. cap. 14.* *Primum* desumunt ex *1. Corinth. 7. v. 7.* ubi dicit Apostolus, *quod Uxor, si se separaverit, aut viro reconciliari, aut cœlebs manere debeat;* Sed respondetur, totum contextum ostendere, quod Apostolus non de separatione autoritate judicis ex causa jure divino approbata facta, sed de ea, quam uxor ex privato arbitrio suscepit, loquatur; at verò per ejusmodi privatam discessionem non tollitur vinculum conjugale, ergò sine dubio etiam uxor, quæ discessit, ad aliud matrimonium provolare non potest, v. Gerhard. *in loc. de Conjug. n. 587.* Beza *in annot. ad d. c. 7. v. 7. Ep. 1. ad Corinth.* Carpzov. *Prax. Crim. qu. 63. num. 32. seqq.* Schneidewin *ad tit. 7. de nupt. rubr. de divortio n. 44.* Nos verò in præsenti eum casum semper ante oculos habemus, quando divortium legitimo modo petitur & obtinetur, & sic vinculum conjugale intuitu utriusq; partis, nocentis & innocentis, penitus dissolvitur.

§. XXIIX.

Secundum argumentum exinde petunt, quoniam Christus *Matth. 19. v. 9. eum mœchari dicit, qui Uxorem dimissam duxerit.* Sed incivile est, nisi tota Lege perspecta aliqua ejus particula proposita judicare & respondere velle. Legatur integer *v. 9.* qui ita sonat: *Dico autem vobis, quicunque*

dimiserit uxorem suam, nisi ob scortationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur. Integro itaq; versiculo perlecto non opus est, ut fusè respondeamus, quilibet enim primo statim intuitu advertit, quod restrictio: *nisi ob scortationem*, quæ in verbis immediatè antecedentibus habebatur, hic quoq; repetenda sit. Et ergo sensus Christi hic est: Quicunq; uxorem juxta morem Judæorum pristinum, (de quo tunc disputabat Salvator) ex quacunq; causa, excepta fornicatione, dimittit & aliam ducit, ille mœchatur, quia dimissio non est licita, & qui dimissam ducit, ille mœchatur, quia talis uxor dimissa vinculo matrimoniali nondum est soluta. E contrario autem: Si quis uxorem propter causam fornicationis dimittit & alteram ducit, ille non mœchatur, & qui talem mulierem dimissam ducit, ille etiam non mœchatur, quia per fornicationem uxoris vinculum conjugale dissolvitur & sic dimissio licita est.

§. XXIX.

Existimamus jam, solidam rationem non superesse, ex qua dispositio juris Canonici sustineri queat. Transeamus ergo ad usum judiciorum nostrorum Ecclesiasticorum, & videamus, utrum ille cum jure Canonico conveniat. Affirmant communiter, vide quæ supra attulimus ex Mevio §. *IX.* adde Cypræum *de jur. Connub. c. 12. num. 3.* aliosque; Nobis autem contraria sententia & quod in effectu judicia nostra à dicto jure recedant, meliori jure defendi posse videtur.

§. XXX.

Graviter quidem obstare ab initio videtur, quod pœna cœlibatus communiter adhuc sententiis Consistorialibus inseri soleat. Formulam enim pronunciandi talem refert Cypræus *d. l. n. 7.* Hat Claus N. sich mit gedachter Jungfrau Elisabeth mit beyderseits Freundschafft Wissen öffentlich verlobt/

verlobt/ ob Er dann woll vier Tage hernach der Jungfrauen solch Verlöbniß absagen lassen/ mit Vorwendung/ daß Er ihr also gram worden/ daß Er sie keines weges zu ehelichen gedächte/ und wie ihn die weltliche Obrigkeit derhalben vorbescheiden/ ist Er auf solcher Meynung nun fast zwey Jahr verharret/ und der Jungfrauen keine Schuld oder etwas unehrliches anmassen können; So mag doch derhalben solch öffentlich Ehe-Gelübd nicht hinterzogen werden/ sondern es wird der Geselle Claus N. durch gebührliche Mittel des Rechtens/ als Gefängniß und dergleichen/ solch Ehe-Gelübd mit Christlichem Kirchgang und ehelichen Beylager zu vollenziehen billig compelliret und angewiesen; (utrum benè, an malè, de eo in præsenti non disputamus,) da Er aber über solchen angewendeten Fleiß dazu nicht zu bringen/ oder Er sich derowegen flüchtig machen würde/ so würde Er auff vorhergehenden billigen Proceß/ als muthwilliger Desertor und Verlasser seiner Vertrauten billig erkandt und derwegen von der weltlichen Obrigkeit in gebührliche Straffe/ Verweisung oder dergleichen/ genommen/ und ihme bey leben gemeldeter Jungfrauen Elisabeth sich mit einer andern zu verehelichen nicht gestattet: Und auf solchen Fall/ da sie/ die Jungfrau ohne Gefahr ihres Gewissens ausser dem Ehestande sich nicht enthalten könte/ dazu sie doch mit Fleiß zu vermahnen/ so wird ihr/ sich mit einem andern in Ehestand zu begeben/ billig nachgelassen/ V. R. W.

§. XXXI.

Sed salva nihilominus res est. Magna enim adhuc inter dispositionem juris Canonici & praxin judiciorum Evangelicorum deprehenditur differentia. Textus siquidem juris Canonici, quos supra §. *V. & VI.* recensuimus, parti nocenti pœnam cœlibatus indistinctè imponunt, nec unquam ei licentiam transeundi ad alias nuptias concedunt;

ſed in judiciis Eccleſiaſticis dicta cœlibatus pœna cum hac limitatione ſaltem imponitur, *niſi pars nocens donum continentiæ non habeat*, v. Schilter. *inſtit. jur. Canon. l. 2. Tit. 12. §. 8.*

§. XXXII.

Si hic in parentheſi noſtram ſententiam ſubjungere licet, illa limitatio nullius planè momenti eſſe videtur, ſed idem eſt, ac ſi parti nocenti facultas novas ineundi nuptias ſimpliciter permitteretur. Quilibet enim, cui in cœlibatu permanere non placet, hac excuſatione uti poterit, ſe dono continentiæ deſtitutum eſſe. Nec eſt, ut is, qui tale quid prætendit, ad onus probandi adſtringatur, vel juramentum hoc nomine ipſi imponatur; cum enim Theologi pariter & alii in ea ſint opinione, & rectè quidem, continentiam peculiare donum divinum eſſe, & viribus naturalibus illud conciliari non poſſe, ejusmodi peculiaria autem ad minimum in foro juridico non præſumantur; hinc ſine dubio præſumtio hæc pro eo, qui ad alias nuptias adſpirat, militans, ab onere probandi ipſum penitus liberabit.

§. XXXIII.

Sed revertamur ad praxin judiciorum noſtrorum Eccleſiaſticorum, prout ſtylo communi ſalutantur. Hac ſcilicet methodo uti conſueverunt, ut parti nocenti ad novas nuptias adſpiranti illæ quidem concedi ſoleant, ita tamen ut ex Provincia exeat. Fundamentum proceſſus ex conſenſu Lutheri iterum petere ſolent, qui *in lib. de vit. conjug. tom 2. Jen. Germ. fol. 166.* his verbis utitur: Fragſtu/ wo das andere (pars ſcilicet nocens) bleiben ſoll / wenn es vielleicht auch nicht kan Keuſchheit halten? Antwort: Darumb hat GOtt im Geſetze (ſed in Lege forenſi Judæorum ſaltem) gebothen/ die Ehebrecher zu ſteinigen/ daß ſie dieſer Frage nicht dürfften/ alſo ſoll auch noch das weltliche Schwerd und Obrigkeit die Ehebrecher tödten: Wo aber die Obrigkeit

keit säumig und nachlässig ist/ und nicht tödtet/ mag sich der Ehebrecher in ein ander fern Land machen/ und freyen/ wo Er sich nicht halten kan/ aber es wäre besser/ todt mit ihnen/ umb böses Exempels willen/ &c.

§. XXXIV.

Modum procedendi paulò distinctius describit Carpz. *Jurispr. Eccles. l. 2. Def. 191. n. 8. seqq. Tentanda primò,* inquit, *reconciliatio est, cujus si spes aliqua superest, nocenti ad alias convolare nuptias neutiquam concedatur.* (Rectè, sed tunc divortium nondum est factum, & sic ille casus huc non pertinet.) *Secundo,* pergit, *graviter pars nocens monenda, ut delictum suum agnoscat, laboribus & jejuniis concupiscentias carnales reprimat, seque indignam judicet, cui novi matrimonii potestas detur.* (Hoc quoq; monitum ferè sine effectu erit, quamvis enim se indignum novo matrimonio agnosceret pars nocens, propterea tamen continentiam non statim consequetur.) *Cavendum porrò,* addit, *ne propria autoritate persona nocens ad novum transeat conjugium, sed Consistorii seu Magistratus Ecclesiastici consensum prius expetat.* (Hoc ad solennia solum pertinet, si enim quis constanter asserat, se donum continentiæ non habere, Judex Ecclesiasticus consensum denegare non poterit. Dicis; eum inquirere debere, an donum continentiæ adsit, annon; Respondeo, hæc ad interna pertinere, & per rerum naturam inquisitionem institui non posse, sed assertioni petentis credendum esse.) *Ac si,* concludit, *omninò conscientia ejus in cælibatu periclitetur, novum conjugium hac demum conditione concedatur, ut pars nocens sedem fortunarum ac domicilii mutet, atq; eò se conferat, ubi ejus turpitudo non innotuit.*

§. XXXV.

Imò interdum quoq; relegatio remittitur, *modo pars nocens mulctam luat pecuniariam & nuptiæ absq; pompa celebrentur*

brentur, Id. *cit. loc. in f.* Joh. Gerhard *in loc. de Conjug.* §. 621. Huc spectat Rescriptum Electorale Saxonicum apud Carpz. *d. l. n. 12.* So können Wir = = geschehen lassen/ daß sie gegen Erlegung 50. Rthlr. in unsern Kirchen-Kasten allhie mit Christoph S. sich anderweit verehlichen/ und die Ehe ohn alles Gepränge/ auch an keinem andern Orth/ als auf ihrem Guthe zu S. vollenziehen möge. Und begehren hiemit gnädigst/ Ihr wollet die Supplicantin darauff bescheiden auch auff gedachten Fall berührte 50. Rthlr. von ihr einbringen und anhero in Unser Ober-Consistorium übersenden.

§. XXXVI.

Fit hoc eò magis, quando certæ circumstantiæ concurrunt, quæ præcedens delictum quodammodo excusant, de qua materia adhuc adscribere lubet verba ejusdem Carpzovii *lib. 3. def. 71. num. 12. seqq. Facultatem tamen*, inquit, *quandoque dari videmus parti etiam nocenti, ut novum contrahat conjugium, ex speciali nimirum Magistratus Ecclesiastici dispensatione, quæ si justâ & probâbili ratione sit fulta, omninò licita habetur: Fieri enim potest*, ut quis in minorennitate deliqverit, ad frugem meliorem pervenerit & pœnituerit, aut in cœlibatu salva & illæsa conscientia vivere nequeat. *Nunquam non circumstantiis hisce probè perpensis licitè dispensari quivis facilè concesserit, vel saltem ex perpetua veritatis regula Apostolica: Si se non continent, nubant, & satius est, honesto conjugio quem devinciri, quàm scortationibus & adulteriis libere indulgere*, Gerhard. *d.* §. 622.

§. XXXVII.

Hæc ultima verba adducta si quis probè consideret, non solum deprehendet, ea vix cohærere cum iis, quæ ab eorum Autore alias ad defendendam juris Canonici dispositionem adlata & à nobis supra §. *XXIV.* & *XXV.* recensita ac refutata fuerunt; sed cognoscet simul, quod pœna cœlibatus ex jure Canonico originem suam ducens revera in judiciis Protestantium non obtineat, quia limitatio: *nisi donum continentiæ non habeat pars nocens*, totam regulam prohibitionis penitus evertit. Et hoc est, quod nos demonstrare velle supra §. *XXIX.* promittebamus.

F I N I S.

